

OSVRTI, PRIKAZI I RECENZIJE

Vedad Spahić, Prokrustova večernja škola, bosniaARS, Tuzla 2008.

Ova knjiga svjedoči o naučnoistraživačkoj konzistentnosti i kompetentnosti, te o kritičarskoj inventivnosti autora čiji rad pratim od vremena njegovih postdiplomskih studija. Taj rad predstavlja značajan prilog razvoju bosanskohercegovačke književnohistorijske misli, u prvome redu, dakako, svojim kvalitetom, ali ugodno iznenađuje i značajna produktivnost ovoga autora, za koju se danas i ne može reći da je karakteristika univerzitetskih nastavnika. Upravo u skladu s tim, rukopis Vedada Spahića priredio mi je iznimno zadovoljstvo – da već u ovoj fazi upoznam autorova najnovija i krajnje seriozna promišljanja književne povijesti i historije književnosti Bošnjaka od najstarijih vremena, te da i sam stvaralački komuniciram sa Spahićevim nadahnutim, ali i erudicijski utemeljenim književnokritičkim tekstovima.

Knjiga Prokrustova večernja škola, na 210 stranica prepunih teksta, podijeljena je u dva dijela: Akademsko veče i Kritičko povećerje. Iako nije prilika da se tumače naslov i podnaslovi knjige, moram makar ovlaš ukazati na to kako glavni naslov i dva podnaslova sjajno sarađuju izražavajući strukturu knjige, odnosno grupiranje tekstova u poglavlja, metodologiju konzistentno zastupljenu u rukopisu, kao i krajnje ciljeve koje je autor postavio sebi u istraživanju bošnjačke i bosanskohercegovač-

ke književnosti. Uz sve to, navedeni naslovi sjajno funkcioniraju i estetski, jer upravo u postavljenoj gradaciji aktiviraju efektanu “stilsku sintaktiku”.

U prvome dijelu knjige–naslovljenom Akademsko veče–očigledan je, i dominantan, Spahićev stvaralački napor da na temelju do sada istražene građe dosegne same korijene bošnjačke književnosti koji sežu duboko u povijest. Pri tome Spahić, kao univerzitetski profesor književnosti i istraživač sa zapaženim iskustvom, problematizira utvrđivanje poetičkog identiteta bošnjačke književnosti, znajući u kojoj mjeri je to važno za utvrđivanje njenog kontinuiteta.

U ovome poglavlju, dakle, ima desetak tekstova koji samo na prvi pogled i nedovoljno posvećenom čitaocu mogu izgledati kao korpus tekstova o autorima ili o opusima u nekoj vrsti mehaničkog odnosa. Suština je, međutim, upravo u tome – i to smatram naročitom vrijednošću rukopisa – što tekstovi u tome poglavlju uspostavljaju onu vrstu odnosa jedni s drugima kakvi se utvrđuju u historiji književnosti koja isključuje naporednost opusa, odnosno aktivira povijesni dijalog vrijednosti. To je crvena nit Akademске večeri. Stoga nije slučajno što je prvi tekst u Spahićevoj knjizi naslovljen Prilozi za tezu o kontinuitetu: najveći dio njegova rukopisa bavi se problemom kontinuiteta bošnjačke (nekada: muslimanske) književnosti, pa se – u skladu s tim, naravno – bavi i pitanjima njenog poetičkog identiteta, suočavajući se i

sa činjenicom o nadnacionalnom karakteru te književnosti u doba osmanske uprave u Bosni. Poredak opusa ili pojedinačnih djela koja Spahić istražuje usklađen je s tim; on je, zapravo, rezultat Spahićeve metodologije i istraživačkih ciljeva koje u ovoj knjizi vidim kao vrlo suvislo i erudicijski osnaženo naprezanje da se ponudi važan doprinos utvrđivanju historije bošnjačke književnosti. Stoga su – nakon veoma dobrog uvodnog teksta – autori čije opuse Spahić istražuje poredani, više-manje, u svome (književno) povijesnom kontinuitetu. U vrhu te vertikale je Ljetopis Mula Mustafe Bašeskije, a na njenome kraju, na samome izmaku akademske večeri, nalazi se opus živog i vrlo nadarenog književnika Zilhada Ključanina. Smatram da je takvo postavljanje književnopovijesnih “polova” utemeljeno u djelima autora Bašeskije i Ključanina: ono nije uslovljeno samo neumitnošću hronologije koja u historiji književnosti više istrajava na mehanici “odnosa” nego na živom samjeravanju književnih vrijednosti. Višestruku vrijednost Ljetopisa u književnohistorijskom smislu Spahić situira iz ugla iz koga – koliko znam – do sada nije situiran, i taj Ljetopis jest jedan od pročelnih i “identifikacijskih” tekstova bošnjačke književnosti. Na kraju Akademske večeri je opus Ključanina – sasvim u skladu s metodologijom i ciljevima naučnog istraživača Spahića. Naime, mjesto Ključaninova opusa u bošnjačkoj književnoj povijesti višestruko je istaknuto, ali je ovdje važno podvući kako taj opus na izvanredan način komunicira s tradicijom, kontinuirajući je vrlo dinamično i suvislo, što jest odlika znamenitih opusa. Kao što dobro zapaža Spahić, Ključaninov opus predstavlja “poetički i tematski kontinuitet bez presedana” (str. 139), iako je žanrovski izuzetno raznovrstan. Implicite, Ključaninov opus baštini gotovo sve žanrove u povijesti bošnjačke književnosti i u tom smislu on kontinuirava tradiciju, na poseban način je sinkretizira. Međutim, njegova poetika je istovremeno

i tragalačka i korespondira sa iskustvom književnosti općenito. Više pažnje posvećujem ovdje Ključaninovu opusu zato što ga smatram sukesom i trenutno krajnjim dometom jedne tradicije, opusom koji je, upravo kao takav, uvjerljivo književno svjedočanstvo o kontinuitetu i identitetu bošnjačke književnosti u povijesti, čime se i bavi velik dio Spahićeve knjige. Spahić odlično zapaža u ovome opusu “beskonfliktni preplet sfera realnog i iracionalnog” (str. 146). Ta odlika Ključaninove proze vuče korijene iz orijentalno-islamske književnosti s kojom je uspostavljena veza i preko stvaralaštva Bošnjaka na orijentalnim jezicima. To znači da Ključaninova proza, kao svojevrсна zastupnica i predstavica iskustva tradicije, baštini i orijentalno-islamske poetike, poput one u Hiljadu i jednoj noći u kojoj je tako veličanstvena saradnja žanrova i gdje su realno i nadrealno dva pola jednoga svijeta. U krajnjim konsekvencijama, premda ne i neočekivano, Spahićevo istraživanje historije književnosti predstavlja bošnjačku književnost i kao nadnacionalni sistem. Historija žanrova u onome što se naziva bošnjačkom književnošću, a što Spahić istražuje vrlo akribijski i sa iznenađujućom obaviještenošću, čak s nekom vrstom istraživačke strasti, pokazuje kako je “stara” bošnjačka književnost obilno koristila žanrovsko i općenito iskustvo orijentalno-islamske književnosti u njenome klasičnom i postklasičnom periodu.

Između ova dva “pola” povijesti bošnjačke književnosti smješten je niz autora, među kojima su Hasan Kafija Prušćak, Bašagić, Čatić, M. Begić, S. Kulenović, A. Isaković. U analizi opusa ovih autora, Spahić uporno i s razlogom situira opuse u okviru sistema, a ne kao vrijednosti koje su izolirane u povijesti. Polemizirajući s Prosperovim nekompetentnim tekstom o Prušćaku, Spahić obrazlaže potrebu i mogućnost utvrđivanja identiteta bošnjačke književnosti, zapravo one koja je stvarana na orijentalnim jezicima u osmanskom periodu.

Autor posebnu pažnju posvećuje, opravdano, Bašagićevom književnohistorijskom i književnoumjetničkom djelu, tragajući za svjedočanstvima o ishodištima te književnosti, o njenom poetičkom identitetu i kontinuitetu. Stoga je prirodno da u tom dijelu rukopisa Spahić vodi veoma dinamičnu naučnicu komunikaciju s djelom Muhisna Rizvića. Naime, Rizvić se relativno dugo i sa iznimnim naučničkim naprezanjima bavio istraživanjem poetičkih ishodišta stare bošnjačke književnosti, ali mu je izmicalo konačno obuhvaćanje toga sistema zbog nedovoljne istraženosti bošnjačke književnosti na orijentalnim jezicima.

U prvome dijelu knjige čitaoca očekuje ugodno iznenađenje: Spahić predstavlja biografski žanr u neobjavljenoj autobiografiji Seida Mašića. Ovaj tekst se čita kao književnoteorijska i književnokritička pikanterija zbog dva razloga. Na jednoj strani, relativno rijedak žanr podaje se odličnom analitičkom peru Spahićevom. Na drugoj strani, nije uobičajeno da se objavljuju analitički tekstovi o neobjavljenim rukopisima, što ovdje daje i naročitu draž Spahićevoj ažurnosti. Slično iznenađenje priredit će i u drugom dijelu knjige – predstavljajući neobjavljeni roman Grad sa stotinu kestenova Mustafe Novalića.

Drugi dio knjige – Kritičko povećerje – obrađuje reporna djela savremene bosanskohercegovačke produkcije (Ibrišimović, Mahmutefendić, G. Samardžić, Hajdarević, Brka, Ž. Grahovac i dr.). Spahić je u ovome dijelu – za razliku od prvoga dijela knjige u kome dominira “akademski napor” za utvrđivanje historije književnosti – odabrao neka temeljna djela savremene književnosti na kojima uspješno propituje vlastite kritičarske i književnoteorijske kompetencije. Kao posebnu vrijednost Spahićeva pristupa, valja naglasiti da on uvijek, implicitno ili eksplicitno, govori o književnosti kao o sistemu – čak i onda kada predstavlja pojedinačna djela, kao u drugom dijelu ove knjige. Nije to samo posljedica Spahićeva

veoma dobrog poznavanja tradicije i tekuće produkcije, te njegove teorijske kompetentnosti, već i svijesti o tome da djela žive kao vrijednosti tek u samjeravanju i da se književno razdoblje nužno konstituira kao sistem. Takav pristup omogućava posebno osvjetljavanje opusa kojima Spahić posvećuje pažnju.

Akademik Esad Duraković

**Husnija Kamberović,
Mehmed Spahe (1883. –
1939.) – politička biografija,
Vijeće Kongresa bošnjačkih
intelektualaca, Sarajevo 2009.**

Pred sobom imamo izvanrednu, jedinstvenu studiju (političku biografiju) Mehmeda Spahe, najistaknutije političke ličnosti iz reda Bošnjaka u prvoj polovini XX stoljeća, autora dr. Husnije Kamberovića.

Studija je napisana na temelju provjerljivih pisanih izvora, bez pretenzije da se daje konačna ocjena o političkom djelovanju Mehmeda Spahe. Tako možemo očekivati i druge autore koji će pisati o ovoj veoma zanimljivoj, političkoj ličnosti u jednom od najdramatičnijih perioda bh. historije, u vremenu između dva svjetska rata, koja je obilježena stvaranjem prve južnoslovenske države u kojoj je bh. imala centralni geografski položaj koju je zapljuskivao sa svih strana velikosrpski i velikohrvatski nacionalizam s pretenzijama da je sebi prisvoje ili između sebe dijele.

Tako su se bosanski muslimani našli u novoj državi između čekića i nakovnja s očekivanjem srpskih i hrvatskih nacionalista da se nacionalno odrede kao Srbi ili kao Hrvati, kako oni kažu, da bi se lakše riješilo muslimansko pitanje, a u suštini da nestane Bosne i Hercegovine kao zasebnog, historijsko-političkog entiteta, kao jedne od najstarijih zemalja u ovoj regiji, plašeci se njenog autonomnog položaja koji bi sh. nacionaliste zauvijek ostavio bez dijelova bh.

zemlje kao sastavnih dijelova Srbije, Hrvatske i Crne Gore.

To je historijski i politički okvir koji je autor ove studije imao u vidu i nalazio se na fonu njegovog istraživanja političkog djelovanja Mehmeda Spahe koje se odvijalo na terenu političko-stranačke borbe za osvajanje i prakticiranje državne vlasti, sjedne strane i opozicionih suprotstavljanja toj vlasti, kako u režima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca do 1929. godine, tako i u postdiktatorskom političkom režimu Kraljevine Jugoslavije poslije 1929. godine sve do Spahine smrti 29. juna 1939. godine, s druge strane.

Tu stranačko-političku borbu za vlast i stvaranje opozicije režimu, u Bosni i Hercegovini je karakterizirala činjenica njenog multietničkog sastava, bosanskih muslimana sjedne strane koji nikada nisu istupali u svom političkom djelovanju protiv kralja i protiv države zalažući se za više autonomije, jednakosti i ravnopravnosti, kao i za pravnu državu jednakopravnih građana u okviru postojećeg režima. S druge strane su bili bosanski pravoslavni Srbi koji su se protivili autonomiji bh. i zalagali za jedinstveno srpsko vodstvo koga su oni slijepo slijedili neovisno na bosanske lokalne prilike sa pretenzijom priključenja Bosne Srbiji, kao i bosanskih katolika Hrvata koji su slijedili opozicionu politiku HRSS Radića, kasnije i Mačeka, podržavajući ih u politici priključenja BiH Hrvatskoj ili njenoj podjeli sa Srbima.

Upravo ta činjenica, s jedne strane, ravnopravnost i nejednakost svih građana pred zakonom, a što su posebno trpjeli bosanski muslimani, i s druge strane, teritorijalne pretenzije susjeda na Bosnu i Hercegovinu, bili su razlog za osnivanje Jugoslovenske muslimanske organizacije kao političke stranke bosanskih muslimana bez vjerskih obilježja, nasuprot srpskim radikalima koji su imali krsnu slavu ili Radićeva HRSS koja je svoje zborove počinjala sa "Hvaljen Isus i Marija", koji su istovremeno

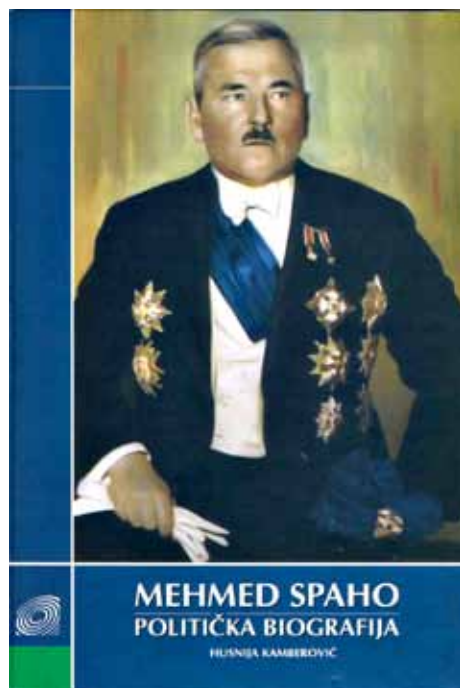
prigovarali Jugoslovenskoj muslimanskoj organizaciji da je vjerska stranka, rukovodeći se time da se muslimani nisu nacionalno opredijelili kao Srbi ili Hrvati.

To je politički okvir u kome je djelovao Mehmed Spaho kao neosporni politički vođa bosanskih muslimana sve do njegove zagonetne smrti 1939. godine.

Doktor Husnija Kamberović je već u Predgovoru svoje studije, navodeći primjere dosadašnjih istraživanja političkog djelovanja Mehmeda Spahe, nagovijestio da će njegovo istraživanje slijediti samo provjerljive činjenice koje se mogu naći u autentičnim izvorima, ali je u svom metodološkom pristupu o stradalništvu bošnjačkih političkih lidera, pored Mehmeda Spahe, spomenuo Džemala Bijedića i Hamdiju Pozderca, ne ulazeći u detaljnu elaboraciju i time nenamjerno nagovijestio da se u ovoj ediciji Vrijeme uspravljanja Bošnjaka u programu VKBI nađu i ova dva istaknuta bošnjačka političara iz komunističke egzistencije Bosne i Hercegovine.

Studija dr. Husnije Kamberović "Mehmed Spaho" strukturirana je u tri dijela (1) Djelatnost Mehmeda Spahe do kraja Prvog svjetskog rata, (2) Politička djelatnost Mehmeda Spahe 1918.–1929. godine i (3) Djelatnost Mehmeda Spahe nakon 1929. godine. U prilogu studije su odabrani autorski članci Mehmeda Spahe, lične i službene fotografije Mehmeda Spahe.

Za političko djelovanje Mehmeda Spahe posebna je zanimljivo drugo i treće poglavlje. Drugo poglavlje obrađuje period od ujedinjenja, 1. decembra 1918. godine, do 1929. godine, u kome se prepoznaje predustavno doba do 1921. i ustavno doba novostvorene države do diktature kralja Aleksandra, 1929. godine. Treće poglavlje sadrži djelovanje Mehmeda Spahe od stvaranja šestojanuarskog režima 1929., promjene imena države i podjele države na banovine, kao i opstruiranog ustava 1931. godine do obnove parlamentarnog života 1935. i 1938. godine do smrti Mehmeda

da Spahe juna 1939. godine. Oba ova perioda u historiji Jugoslavije, a time i Bosne i Hercegovine, mogu se označiti politički veoma nestabilnim, posebno s obzirom na opozicioni stav Radićeve HRSS prema centralističkom ustroju države, režimu u cjelini i vremenu nametanja srpske hegemonije nad manjim narodima u Jugoslaviji.

Za Spahu se može reći da je bio veoma vješt političar demokratski orijentiran koga je karakterizirala harizma, ne samo čovjeka popularnog u svom narodu, već od naroda prihvaćenog kao svog najrođenijeg i čovjeka od narodnog povjerenja, koje on ni u jednom trenutku nije izdao ni iznevjerio. Osnovne su tačke programa JMO za koje se on zalagao: više samouprave (autonomije) historijskim zemljama među kojima je bila i BiH, za decentraliziranu Jugoslaviju, jednakost i ravnopravnost svih građana pred zakonom neovisno od njihove vjerske i etničke pripadnosti. Od programa je odstupio samo iz taktičkih razloga, ali ga nikada nije napuštao. Prepuštao je i vremenu da

neke stvari odradi, bio je fanatični realista i vjerovao je u budućnost da će doći bolja vremena. Poznata je njegova izreka: "Naša je budućnost, a prošlost je onih koji hoće da pomoću sile vladaju".

U vrijeme Spahinog političkog djelovanja nije lahko bilo biti Musliman, političar u Jugoslaviji. Ovo i s obzirom na odbojnost samog kralja Aleksandra prema muslimanima, Kamberović citira Milana Stojadinovića koji kaže: "Ali kralj Aleksandar nikako nije hteo da čuje za muslimane iz razloga koji mi ni onda, a ni danas, nisu jasni." Ni politički predstavnici bosanskih Srba nisu priznavali muslimane kao narod. Posebno se u tome isticao Milan Srškić, vođa bosanskih srpskih radikala. Po njemu najbolje bi bilo da se muslimani izjasne ko su (ako hoće da budu svi Srbi ili Hrvati) pa bi se sporazumom sa Hrvatima riješilo i pitanje Muslimana. Po tom kriteriju je došlo 1939. godine, poslije Spahine smrti, do podjele Bosne i Hercegovine između Mačeka i Cvetkovića: srezovi sa većinskim muslimanskim i hrvatskim stanovništvom pripali su banovini Hrvatskoj, a srezovi sa većinskim muslimanskim i srpskim stanovništvom trebalo je da pripadnu entitetu Srpske zemlje sa sjedištem u Skoplju.

Nije bilo lahko ni Memhedu Spahi da kao politički predstavnik bosanskih muslimana podnese da se za njegova života, dok još sjedi u ministarskoj fotelji, dozvoli vladi u kojoj sjedni, da se BiH dijeli i pripajaju Hrvatskoj i Srbiji njeni dijelovi koji im historijski nikada nisu pripadali, jer su oduvijek historijski smatrani bh. teritorijem i kao takvi preživjeli nasrtaje Bizanta, Bugarske, Mletačke Republike, Osmanske i Austrougarske Carevine, pa da nestane kao zasebna historijsko-politička jedinica u Južnoslovenskoj državi zbog političke nagodbe Hrvata i Srba. Spaho je, dakle, morao umrijeti prije toga sporazuma. On je umro 29. juna 1939. godine, a sporazum o podjeli BiH su 23. avgusta 1939. godine potpisali Cvetković i Maček. Iduće godine

će se navršiti 70 godina od smrti Mehmeda Spahe, a da još ne znamo sa sigurnošću da li je Spaho umro prirodnom smrću ili je nasilno umoren.

Ne možemo sebe opravdati da je za ovo vrijeme takva jedna politička veličina, ljudska gromada, kakav je bio Mehmed Spalio, a što proizlazi iz sadržaja ove studije, provede u anonimnosti svih dosadašnjih generacija bh. školaraca na čijem djelu su trebali da se uče kako se voli svoja domovina Bosna i Hercegovina, za koju su i ondašnji političari bili spremni umrijeti, kao heroji na prvoj liniji fronta u odbrani Bosne i Hercegovine.

Autoru bih na kraju, uz izraze zahvalnosti na ovoj izvanrednoj knjizi, preporučio da nastavi istraživanje političkog djelovanja Mehmeda Spahe i da nam u doglednom vremenu pripremi knjigu njegovih govora u Narodnoj skupštini Kraljevine Jugoslavije koji će samim svojim sadržajem potvrditi političku i ljudsku veličinu Mehmeda Spahe. To nam je danas potrebno više radi nas s amih, da bi još bolje razumjeli i shvatili današnje političke procese, koji nas nažalost ponovo vraćaju unazad, na stanje političkih odnosa Spahinog vremena, ali na našu sreću Evropa se danas promijenila. Završiću ovo svoje obraćanje Spahinim riječima: "Naša je budućnost, a prošlost je onih koji hoće da pomoću sile vladaju", (Iz recenzije).

Prof.dr. Omer Ibrahimagić

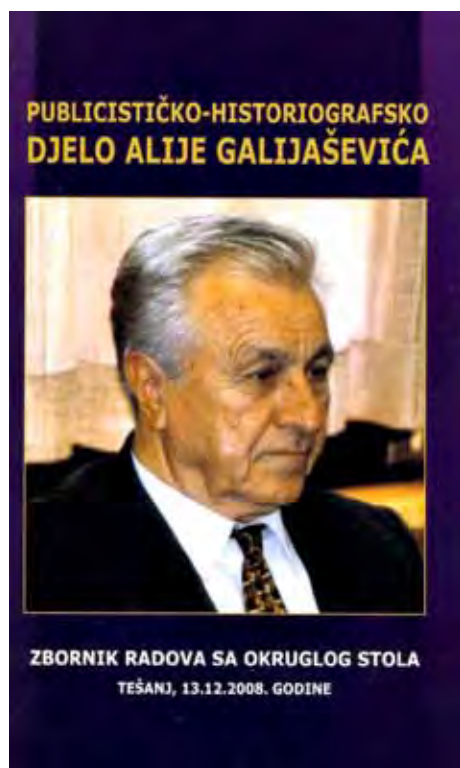
Grupa autora, Publicističko-historiografsko djelo Alije Galijaševića, Zbornik radova sa Okruglog stola, Tešanj, 13. 12. 2008. godine, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, 2009.

Knjigama koje su posvećene kulturnoj i ukupnoj tešanjskoj povijesti, publikovanim u godinama poslije rata, nastojalo se, uz ostalo, razmaknuti vrata kroz koja se ranije ulazilo u znanje i razumijevanje tešanske proš-

losti. Ranije su ta vrata bila tek odškrinuta, i vodila su prema jednom veoma ograničenom broju tema o kojima su neke spoznaje, ili neke zablude, uvijek iznova opetovane, pretvarajući se u stereotipe čiju je vjerodostojnost nužno propitivati.

U ovoj skupini knjiga posvećenih tešanjskoj povijesnici za vrlo kratko vrijeme pojavljuje se i osam knjiga Alije Galijaševića. Tu se već može govoriti o jednom fenomenu koji nužno mijenja uobičajene, ovještale predodžbe o ljudskim potencijama i o njihovoj distribuciji tokom čovjekove životne dobi. Alija Galijašević nam je, naime, uvjerljivo pokazao da nije baš pouzdana predstava o tome kako je proučavanje povijesti nešto čemu bi, ako se žele postići ozbiljni rezultati, trebalo posvetiti cijeloga sebe na način koji podrazumijeva suhi profesionalizam što ne bi dozvoljavao da se čovjek u životu bavi ičim drugim. Jer, kad se pogleda biografija Alije Galijaševića, rođenog 1932. godine u Tešnju, vidjet će se da je ono što se podrazumijeva pod sintagmom *radni vijek* u ovom slučaju radikalno dovedeno u pitanje. Galijašević je, naime, do odlaska u mirovinu bio i bankar i privrednik i političar, povremeno publicist i novinar, i postizao zapažene rezultate, i dostizao istaknute pozicije u svemu čime se bavio. Ali nije bio autor niti jedne knjige.

Prvo se 1996. godine pojavila knjiga *Tešanske zanatlije i trgovci 1642-1992. godine*. Ovom značajnom knjigom popunjena je jedna od praznina koje su postojale u našim saznanjima o tešanjskoj prošlosti. Ona je donijela obilje informacija o zanatstvu i trgovini na ovom prostoru, uz brojne neizostavne reference o povijesti Tešnja uopće. Da bi čitaocima ponudio što više fakata, Alija je koristio raznovrsne izvore – pisane prije svega (objavljene i neobjavljene), ali i usmene. Ova radnja, međutim, ne tretira samo zanatstvo i trgovinu u Tešnju 1642-1992. godine ni najšire shvaćene nego su njezin predmet, također, postanak i razvoj različitih infrastrukturnih osnova života stanov-

ništva, što u svojoj ukupnosti doprinosi razumijevanju okolnosti u kojima su razmah dobivale djelatnosti koje su osnovni predmet autorova interesovanja, jer se jedno i drugo uzajamno preplitalo, uslovljavalo i determiniralo.

Kad se druga Galijaševićeva knjiga–*Ekonomске prilike i bankarstvo u tešanskom kraju kroz historiju* (1999)–posmatra zajedno sa prethodnom, onda je jasno da smo na taj način dobili svojevrsnu tešansku privrednu historiju, premda ne i cjelovitu, jer ima tu još mnogo posla kako bi se opisala novija privredna povijest što se vezuje uz moderna industrijska postrojenja. Ali ova knjiga daje sliku ovdašnjeg ekonomskog života još od njegovih specifičnih rudimenata iz vremena osmanske uprave, preko potonjih perioda, a posebno se zanimljivim doima poglavlje u kojem je autor kao sudionik opisao zbivanja u posljednja tri desetljeća, pa je u tom dijelu knjige tekst ne samo plod istraživačkih napora nego je i jedno vrijedno, autentično

svjedočenje. A radnja *General Kemal Korajlić* (2001) odgovorila je na dilemu može li se i o ovom general-potpukovniku JNA napisati knjiga i treba li nam ona uopće. Iz same knjige jasno je da je general Korajlić knjigu itekako zavrjedio, ali ne samo on nego autoru na toj knjizi trebaju biti zahvalni i oni koji su iz nje mogli naučiti mnogo o ovoj vanrednoj ličnosti o kojoj su ranije doznavali tek usputne natuknice.

Zatim je 2002. godine publikovan naslov *Turizam na tešanski način*, rukopis koji je okupio mnogo podataka o tradiciji tešanskih teferiča, putovanja radi zabave i upoznavanja prirodnog i kulturno-povijesnog naslijeđa, dokumentarnih podataka iz arhiva Turističkog društva osnovanog u Tešnju 50-tih godina 20. stoljeća, izjavā starijih Tešnjaka, saznanja iz štampe i drugih pisanih izvora, i slično. Tako je nastala publikacija koja uspješno kazuje o kontinuitetu raznih formi življenja tešanskoga stanovništva koje se mogu podvesti pod zajedničko ime–*turizam*.

Opsežna knjiga *Na tragovima tešanske prošlosti* objavljena je 2003. godine. Za razliku od prethodnih, koje su monografskoga karaktera, ova Galijaševićeva knjiga predstavlja zbir njegovih tekstova nastajalih, kako on sam kaže, “unatrag četiri-pet decenija u kojima sam sudionik mnogih zbivanja, pa je u istraživanjima i pisanju sadržano vlastito svjedočenje”. Knjiga je, dakle, heterogena, i već po naslovima poglavlja očigledna je njezina sadržina: 1. *Društvo i politika*, 2. *Privređivanje*, 3. *Obrazovanje i kultura*, 4. *Ratne teme*, 5. *Ličnosti i porodice*, 6. *Sjećanja*, 7. *Knjige*, 8. *Baština i predanja*, 9. *Sport*. Ova knjiga rekapitulira, u stvari, autorovo višedecenijsko spisateljsko interesovanje u njegovom punom dijapazonu. Zapravo, tzv. *historija odozdo* i jest posebna vrijednost svih Galijaševićevih knjiga, i ona je njihova konstanta, ali je najprisutnija u ovoj knjizi koja je gotovo u cijelosti ispisana iz vlastite memorije ili iz sjećanja autorovih suvremenika.

U knjizi *Edhem Pabrić, vijećnik ZA VNO-BiH-a i A VNOJ-a, poslanik i privrednik* (2004) Galijašević je, istom metodologijom kao u slučaju generala Korajlića, portretirao jednu istaknutu ličnost iz Tešnja. U autorskom dijelu knjige dat je Pabrićev *curriculum vitae* i rekonstrukcija zbivanja u kojima je on sudjelovao, a potom slijede dokumentarna građa i sjećanja Pabrićevih suboraca, suradnika i prijatelja. Na taj je način uspješno ocrtana ličnost koja je bila jedan od organizatora partizanskih jedinica na širem prostoru srednje Bosne, a poslije rata Pabrić je presudno uticao na to da Tešanj umakne potpunoj besperspektivnosti.

A onda je s potpisom Alije Galijaševića objavljena i monografija tešanskog vatrogastva (*Vatrogastvo u Tešnju 1905-2005.*), da bi se 2006. godine pred nama našao i njegov rukopis *Stara tešanjska čaršija danas*. To je tekst u kojem se susrećemo sa jednom drukčijom perspektivom iz koje autor posmatra svoj grad. On je, naime, ovdje u poziciji sudionika današnjice svoga grada, kojim svakodnevno hodi, *snima* i registrira njegov aktualitet, kako riječju tako i fotografskim aparatom. No, opet se tu ne ostaje u pukome sinkronitetu nego se, neminovno, suvremena tešanjska zbilja nastoji razumijevati i tumačiti u svojoj vremenskoj optici, pa je korijen sadašnjemu uvijek tražen u bivšem, a pogled iz današnjice uvijek usmjeren ka onome što bi se moglo doslutiti kao buduće, nimalo ne zazirući od delikatnih kritičkih opservacija u pogledu na činjenice, prvenstveno sociopsihološke, što se ukazuju kao borniranosti koje je nužno prevladavati. Zanimljiv je to i vrijedan, mozaično komponiran rukopis, takav da će mu, zapravo, vremena koja dolaze davati samo novi i veći značaj, o čemu, sa potpunom samosviješću, i autor govori na nekim mjestima u knjizi.

Pokušavajući razumjeti taj fenomen koji se zove Alija Galijašević, autor ovih redaka privilegirani je, jer ima sreću družiti se s njime, pa tako i na neposredan način, u gotovo svakodnevnim kontaktima, čuti njegovo

va razmišljanja i saznavati njegove poglede na brojne različite stvari. Tako se uvjerio da nije riječ o čovjeku koji bi bio jednostrano zainteresiran za samo jednu oblast nego se njegova znatiželja okreće ka vrlo širokom krugu životnih tema, a osobito je posvećen Tešnju kao gradu u kojem je rođen i koji je prepoznao kao svoj primarni egzistencijalni prostor. To je neminovno značilo da će ga zanimati i zamagljena, neistražena i neopisana tešanjska prošlost, a ne samo one manifestacije života koje se danas pojavljuju pred našim očima, jer, u stvari, i njih je moguće razumjeti tek ako im se korijeni, odnosno daleki impulsi potraže u onome što se nekada zbivalo, ili tek zametallo. Uza sve drugo i sve ostalo, to je ono što se uočava kao konstanta Galijaševićevih tekstova. Uvijek se vidi, ili se barem osjeti da oni nisu napisani samo zato da bi se otkrilo neko zbivanje u prošlosti i ostavilo bez veze sa našim vremenom, kao što se uočava kod autora drukčijeg *erosa*, na primjer kod onih koji imaju literarnu inklinaciju kao prvenstvenu, pa im je dovoljna već priča *po sebi*–i kao motiv i kao rezultat. Tekstovi Alije Galijaševića, međutim, uvijek sadrže htijenje da se sugerira određeno viđenje budućnosti, i da se, na taj način, pomogne svima koji bi mogli raditi na prosperitetu ovoga grada i tešanskog prostora uopće. A to, ako sam u pravu, znači daje, prije svega, riječ o emociji.

Zato je tematika Alijinih knjiga isključivo tešanjska. Kao da se držao one Voltaireove misli da čovjek treba obrađivati vlastiti vrt. U pridjevu *vlastiti*–sadržana je ta emocija, to osjećanje prisnosti sa svojom neposrednom okolinom, sa staništem u kojem se troši vlastita energija i ljudska vjera, u kojem se, da parafraziram Borgesa, kroz labirint linija iscrtava, zapravo, vlastiti ljudski lik. A lik Alije Galijaševića za sva vremena bit će prepoznatljiv preko njegovih knjiga. One su te koje će za budućnost posredovati i sve drugo što je njihov autor bio u svome *radnom vijeku*, zahvaljujući njima postojat će interes i znat će se i za elemente njegove građanske biografije

je. Tako se događa da se sve ono što je kroza svoje knjige Galijašević govorio o drugima promeće u govor o njemu samome; tako se, konačno, ocrtava portret jedne nesvakidašnje ličnosti—kao primjer prevladavanja stereotipa i otvaranja novih mogućnosti. A tešanjaska povijest nema baš veliki broj takvih primjera. (Izlaganje na Okruglom stolu *Primjer prevladavanja stereotipa*)

Amir Brka, knjiž.

**Jakub Džafić, Gdje je čovjek
(poezija), BKZ “Preporod”,
Općinsko društvo Gračanica,
2009.**

Autor zbirke rođen je u Gračanici 1990. godine, student je Pravnog fakulteta u Tuzli. Pored pisanja poezije, aktivno se bavio šahom, gdje je ostvario nekoliko zavidnih rezultata.

U ovoj zbirci se nalazi četrdeset i šest pjesama i svaka od njih na čitaoca ostavlja različit dojam, budeći u njemu drugačije emocije. Ovaj mladi čovjek ne iscrpljuje svoju inspiraciju na jednoj temi. On pretače u pjesničke slike u sve što ga raduje, rastužuje, muči, tako da se sve njegove pjesme, može reći, stavljaju u jednu impresivnu ispovijest. “Iz procjepa nostalgичnog periferijskog dječastva, u prepoznatljivom socijalnom i historijskom miljeu, Jakub Džafić je uspio da otme zrnice često nepatvorene lirike naglašeno modernim pjesničkim postupkom, koji, nasreću, nije sam sebi cilj. On u svom osnovnom pjesničkom polazištu ide od doživljenog koje nosi notu gorčine, ali i sa nadom da se svijet može popraviti. Najbolje pjesme ove nevelike zbirke omeđene su nešto tamnijim tonovima i one ujedno kao da odražavaju svu zbilju života koji je ovaj mladi pjesnik iskusio. To je poezija sjetna, lomljiva, često zgusnuta do same boli. Ona je iskrena i cjelovita, bez suvišnih i velikih riječi, sa utiskom doživljenog i proživljenog”, napisala je, između ostalog, u svojoj recenziji prof. Zlata Nezi-

rović. O motivima Džafićeve poezije, drugi recenzent knjige, prof. Mehmed Nurikić je napisao da su u tim pjesmama najčešće teme Bog i ljubav. “Dok je Bog nedokučivi apsolut prema kojem pjesnik osjeća strahopoštovanje, dotle je ljubav iskazana u dosta šarolikoj lepezi: ima tu i estradno-banalnog iskaza (*Ema*), preko poistovjećene pjesme i ljubavi (*Nenapisana pjesma*), do već spretnijeg iskaza ljubavi kao čekanja, igre i nandanja (*Nebo se skrilo*). Ova ljubav nije oličena u konkretnom biću i osjećanju: ona je pogled, gest, oči, kretnja i slično. Kad Džafić odstupa od toga modela, zaiskri i uspješniji stih, kako u pjesmi *Proletna iskra*. Posebnost Džafićevih pjesama jeste misaonost, proistekla iz mistično-religioznog poimanja svijeta (*U vječnosti*), u kome je sve ljudsko ništavno i prazno.” (Redakcija)

**Hajrija Bećirović, Javka
zarobljenog u tamnoj čahuri,
(autobiografski zapisi), “Grin”,
Gračanica 2009.**

Za Hajriju Bećirovića neko je napisao da je dobrodušni rob poezije sa neke beznačajne periferije. Dugo godina bio je gračanički mladi pjesnik. Tako su ga doživljavali i kada je bio dobro osijedio. Shvatio je da je ostario tek kada je ostao bez vida i zauvijek utonuo u beskraj tame. Taj dramatski prijelaz sa svjetla u tamu motiv je mnogih njegovih pjesama. Jedan je od rijetkih među nama koji živi i diše poezijom. U njegovim stihovima i drugim spisima prepoznajemo normalnog religioznog čovjeka u godinama – ali za njega se može reći da je i vjernik poezije – ma šta to značilo. On je, od kada ga znam, sa ljudima sa okolnim svijetom komunicirao poezijom. Prema mojim statistikama, do sada je objavio 10 zbirki pjesama, pisao po časopisima i drugim publikacijama (među kojima se izdvaja “Biljeg vremena” i “Gračanički glasnik”), zastupljen je u nekim zajedničkim poetskim zbirkama i antologijama. To je dosta

obiman, ali nažalost, nedovoljno valorizovan stvaralački opus. Do sada nije objavljena ni jedna ozbiljnija kritička analiza tog opusa. Čak ni u pokušaju. Sve se svodilo na prigodničarsku besjedu i recenzentske ocjene pojedinih njegovih poetskih zbirki. Htjeli ne htjeli to priznati, pokazuje se da nisu bili u pravu oni koji su bili skloni da zbog ovih ili onih razloga (ponajviše zbog Bećirovićevog načina života, socijalnog položaja i specifičnog shvatanja poezije) kritikuju kritičkiji pristup tom stvaralaštvu.

Po mom mišljenju, po ozbiljnosti pristupa tom pjesničkom djelu, mogu se izdvojiti tekstovi prof. Mirzeta Hamzića (predgovor pjesničkoj zbirci "Slika života", "Monos" Gračanica, 1997.) i Atifa Kujundžića (predgovor zbirci "Čovjek iz susjedstva", NIK "Kujundžić" Lukavac, 2004.).

Jedanaesta po redu knjiga Hajrije Bećirovića "Javka zarobljenog u tamnoj čahuri", nije poezija već autobiografska proza, bolje reći dramatična ispovijest čovjeka kojem je suđeno da ostatak svog života provede u tami. Kad se pročita ova proza, nehotice se postavlja pitanje šta je ovog zarobljenika ili vjernika poezije u čijem je krilu ostario, natjeralo da svoju muku i sva svoja lirska osjećanja u poznim godinama izlije u proznom obliku, a ne u pjesmi kao što je činio čitavog života. Možda je blizu odgovora na to pitanje književnik Mevludin Spahić (koji ponajbolje poznaje Bećirovića), napi-

savši u svojoj recenziji ove knjige i sljedeću misao: "Iz kandži nesreće koja čovjeka sputava i čini breme života nepodnošljivi pjesnik Bećirović je našao odbrambene mehanizme da se nosi sa tom nemani iskazom kroz pisanje i poruke da se može istrajati i u tamnim katakombama njegovog nevoda. Njegova svjetlost su objavljene knjige. Njegovo potvrđivanje života je pisanje."

Možda je u pravu književnik Josip Palada, koji se potpisuje kao drugi recenzent knjige, koji ovu autobiografsku prozu vidi kao autobiografski roman, "raščlanjen na uvod i poglavlja, nekih kriznih upamćenja božjeg stvora, kojemu je još samo dopušteno da govori." U svakom slučaju, ovo je prozni bilans stanja i bilans uspjeha jednog poetskog subjekta (što bi rekli računovođe) koji je sačinjen po "zakonima" poezije. I kao svoj sopstveni računovođa, kad je sve sabrao i oduzeo u svom životu, Bećiroviću nije ostala ni "pozitivna nula", već jedno veliko ništa i mrak. Bila bi to užasna pesimistička da su mu oduzeli još i pjesmu i poetsku riječ kao molitvu Onom ko sve vidi i sve prašta. Srećom nisu. U vrlo teškim uslovima (njegovu misao, njegovu riječ morala je ispisivati neka druga ruka), stvorio je zrelu prozu, koja je sama po sebi poezija i podario nam knjigu različitu i možda bolju od svih drugih koje je do sada objavio.

Dr.sc. Omer Hamzić